

Tóth Mihály

EMLÉKEK ÉS TAPASZTALATOK A GAZDASÁGI
BÜNTETŐJOG KÜZDELMEKKEL ÉS
VONZALMAKKAL TELI „HŐSKORÁBÓL”

Aki negyedszázadot eltöltött az ügyészségen – mint e sorok írója is –, nem könnyen szabadul az emlékektől. Általában nem is akar. E nehéz és szép időszakban nem azért kezdtem gazdasági büntetőjoggal is behatóbban foglalkozni, mert eredendően különös vonzalmat éreztem a terület iránt. Inkább bántott, hogy a gazdasági bűncselekmények (mint utóbb kiderült, látszólagos) szárazsága, nehézsége, a háttéranyag nyomasztó súlya, a többféle értelmezés lehetőségének elbizonytalanító hatása, a bűnüldözés folyamatos lépéshátránya¹ nem tette könnyen kezelhetővé az ügyeket. Akkor még volt értelme az azóta elkoptatott „kihívás” szónak. Nagyon sok idő, türelem és tanulás kellett az ilyen bűnügyek megértéséhez és „megszelídítéséhez”. Aztán persze, ahogy sikerült az akadályok egy részét fokozatosan lebontani, már felelősséget is érzett az ember – mint a Kis Herceg a róka esetében – a lassan gyakoribbá váló sikerélmények lehető folytatásáért. Biztosan vegyes eredménnyel, de a 90-es évek „hőskora” már csak ilyen volt.

A következőkben ennek az időszaknak néhány epizódjából kiindulva igyekszem pár olyan következtetést megfogalmazni, ami egészen napjainkig ható tanulságok forrása lehet.

¹ Bócz Endre ezzel kapcsolatban annak idején szomorú diagnózist vázolt fel: „Lépten-nyomon halljuk a riasztónál riasztóbb számokat egyfelől a gazdasági bűnözésről, a kártételekről, másfelől pedig a bűnüldözés statisztikai adatainak értelmezése kapcsán arról, hogy a hatóságok tevékenysége nem elég eredményes.

Nap mint nap olvashatnak az újságokban hajmeresztő történeteket, melyek valamilyen gazdasági visszaélést, bűncselekményt sejtetnek, de amelyek felderítése, kinyomozása zátonyra fut, vagy – jobb esetben – a hegyek hosszas vajúdását évek múltán egy nevetséges kis egérke születése koronázza meg.” Bócz 1996: 33. A mai helyzet sokszor kísértetiesen hasonló.

A GAZDASÁGI BŰNÖZÉS, A SZERVEZETT BŰNÖZÉS
ÉS A BŰNSZERVEZETI ELKÖVETÉS ERŐSÖDŐ SZIMBIÓZISA

A rendszerváltozás éveiben a palackból kiszabaduló szellem sokáig szinte kizárólag a bűnözők malmára hajtotta a vizet. A nyerészkedő típusú kriminalitás a szemünk láttára lépett ki a jellemzően individuális elkövetési formák kereteiből, s öltött egyre markánsabban társasági, kollektív kereteket. A kiskereskedelmi termékekkel folytatott „üzérkedést” például fokozatosan felváltotta a gépkocsilopások és értékesítések összehangolt sorozata és az „olajbizniszek” virágzása, a deviza-bűncselekmények egyéni ügyeskedéseinek helyébe a költségvetési terhekkal, dotációkkal kapcsolatos többszintű, egymásra épülő visszaélések léptek. A tendenciákat nyilván segítette és gyorsította a határok megnyílása és a piaci szabadság mindenhatóságának mítosza folytán az állami irányítás, felügyelet visszaszorulása is.

A „szervezett gazdasági bűnözés” tehát távolról sem a harmadik évezred jelensége, minthogy a gazdasági visszaéléseket már a rendszerváltozás előszelének és kibontakozásának éveiben jellemezte több-kevesebb alakuló s fokozatosan erősödő szervezethez. Megmaradtak persze bizonyos individuális kriminális formák, ám ezek a gazdasági kapcsolatok bonyolultabbá válásával egyre inkább kivételessé váltak. Hamarosan mind keresleti, mind kínálati oldalon szinte természetessé vált a többszereplős, összetett infrastruktúra, még a kistermelők esetében is differenciálódott a termelő és értékesítő tevékenység, strukturáltabbá, tagoltabbá váltak az egyes feladatkörök. A munkamegosztás fórumait a bűnözők részben kihasználták, részben létre is hozták. Ilyenformán „szervezetlen” gazdasági bűnözés jószereivel már hosszú ideje nem is létezik. Ugyanakkor az is tény, hogy a szervezett bűnözői köröknek a nem kifejezetten gazdasági bűncselekményekre specializálódott reprezentánsai is folyamatosan építették ki, tartották karban, sőt erősítették illegális tevékenységük gazdasági alapjait. Egyszerűbben szólva a szervezett bűnözés jelentős részben gazdasági bűnözés volt,² a gazdasági bűnözés pedig mindig és egyre érzékelhetőbben szervezettebbé

² Egyes kriminológusok a szervezett bűnözést *általában* – legalább jelentős részben – gazdasági bűnözésnek (is) tekintik, hangsúlyozva, hogy minden szervezett bűnözői kör „a lehető legkisebb kockázatvállalás mellett a leggyorsabb és lehető legnagyobb profitra törekszik”. KORINEK 1996: 55. A szervezethez azonban nézetem szerint bár jellemzően, mégsem mindig *szükségképpen* profitorientáltságot jelent.

vált. Ám e fokozatos fejlődés eredményeképpen mára éppen ezért én növekvő ellentmondást vélek kimutathatónak ezeknek a fogalmaknak a kriminológiai és büntetőjogi értelmezése között.

Manapság a kriminológiai fogalomrendszer szerinti szükségszerű szervezettséget a napi bűnüldözésben szinte automatikusan követi a büntetőjogi értelemben vett *bűnszervezeti elkövetés* felrovása és igen gyakran – ha kisebb arányban is – a megállapítása. A költségvetési csalások miatt indult ügyek többségében már az eljárás megindításakor a hatóságok a bűnszervezet kere-tében történt elkövetés megállapítását szorgalmazzák a bűnszövetség helyett is. A szervezetség bármely szintjén az enyhébb helyett a súlyosabb bűnkapcsolati forma vélelmezése vált általánossá ahelyett, hogy ez – helyesen – fordítva lenne. Számos konkrét ügy tapasztalatai alapján hadd csatlakozzam magam is ennek a tendenciának a bírálóihoz.³

A büntetőjogi értelemben vett szervezetség helyes értelmezés szerint jóval többet kellene hogy jelentsen, mint a gazdasági folyamatokat egyébként is jellemző *munkamegosztás*; a *hosszabb időnek* inkább az életmód, a bűnözésre való tartós beállítottság, mint a konkrét időtartam ad értelmezési kereteket; a *konzpirációnak* pedig minőségileg mást kellene takarnia, mint a bűnözéssel szintén nyilvánvalóan együtt járó rejtőzködést.

Nem vitatom, jócskán vannak a szervezetség nagyobb fokát mutató gazdasági bűncselekmények, s annak is vannak jelei, hogy folyamatos tendencia ennek erősödése. Azt azonban ettől függetlenül állítom, hogy sokszor hiányzik a megfelelő differenciálás a gazdasági tevékenység csaknem immanens elemének tekinthető kriminális szervezetség enyhébb és súlyosabb formái között. Gyakorlati haszna, kézzelfogható előnye a súlyosabb minősítésnek egyébként általában nincs is. Egy súlyos vagyoni hátrányt *bűnszövetségben* okozó csalóval szemben vagy a számlagyárosokkal és a szolgáltatásaikat igénybe vevőkkel szemben akár 10 éves büntetés is kiszabható, a gyakran obligát hamis magán-okiratokra tekintettel ennél több is. Ezzel szemben gazdasági bűnügyekben a *bűnszervezeti* elkövetés megállapítása esetén a legsúlyosabb esetekben is

³ Lásd például: GELLÉR-BÁRÁNYOS 2019. A cikkből csak egyetlen mondatot kiemelve: „Igen veszélyesnek tűnik egy legális szervezetnek a bűnszervezettel rokonítása. Mivel a költségvetési csalásokat jellemzően gazdasági társaságok követik el, amelyek túlnyomó része legális gazdasági tevékenységet folytat, ez az értelmezés a jogalkotói szándékkal, a költségvetési csalás felépítésével és minősítési rendszerével is ellentétes eredményre vezet.” Hasonlóan kritikus például MOLNÁR 2022.

legfeljebb csak ennek felét elérő büntetések születnek. Ennek kétes hozadéka, hogy nem lehetséges a végrehajtás felfüggesztése, a feltételes szabadság miatt prolongáljuk az amúgy is aggasztó arányú börtönnépességet, s a Btk. kizárja a mediáció lehetőségét is. A terhelt nem érdekelt a jóvátételben, hiszen a számára legnagyobb téttel járó végrehajtandó szabadságvesztést a bünszervezeti keretek megállapítására tekintettel határozott jóvátételi készsége és képessége esetén sem kerülheti el. Az egyezségek ötéves pályafutása pedig negatív csúcspontot dönt.

Ám félreértés ne essék, nem annyira gyakorlati, inkább elvi okokból kifogásolom a bünszervezeti elkövetések megállapításának erőltetését. Vissza kellene adni ennek a fogalomnak a valódi súlyát, rangját.

Tudjuk, hogy a jogalkotó néhány éve tett erre egy kísérletet, éppen annak érdekében, hogy „élesebben határolja el a bünszervezet fogalmát a bünszövetség ismérveitől”.⁴ A Kúria azonban a szigorításra nem volt nagyon fogékony: a hierarchiával és a konspirációval kiegészített bünszervezet-fogalom kapcsán rámutatott, hogy „a változás nem jelenti feltétlen a bünszervezet fogalmának újragondolását”.⁵ Igaz, újragondolását talán tényleg nem, de alaposabb átgondolását biztosan. (A dolog mögött egyébként bizonyos presztízsharc gyanúja is felsejlett, minthogy a jogalkotó a módosító jogszabály indokolásában előzőleg „törvényrontónak” minősítette a módosítást megelőző kúriai és táblai gyakorlatot, amit a legfelsőbb bírói fórum egy határozatában később visszautasított, mondván a törvényhozó viszont „soha meg nem kívánt” és „tudatosan mellőzött” kritériumokat kért számon a gyakorlaton.)⁶ A dilemma persze régi: a kriminológia minél több s művelői által nem is mindig teljesen azonos módon értelmezett ismérvet igyekszik egy definícióba belegyömöszölni, mert gyakran csak ilyen kazuisztikával képes egy bonyolult, összetett jelenséget leírni, a büntetőjognak ezzel szemben mindig be kell érnie az egyértelműen meghatározható, *feltétlenül szükséges, de egyben elégséges* fogalmakkal. A bünszervezet meghatározása és értelmezése kapcsán már lassan hosszú évtizedek óta ennek a dilemmának a csapdájában vergődünk. Úgy vélem ezért, nem újabb definíciós kísérletekkel és kölcsönös szemrehányásokkal, hanem a gyakorlat egységesebb és szigorúbb értelmezésével kellene a magasabb mérce igényének megfelelő helyes arányokat megtalálni.

⁴ 2019. évi LXVI. törvény 107. § és az ehhez fűzött indokolás részlete.

⁵ A Kúria 2019. október 10-i tanácselnöki értekezleten hozott állásfoglalása.

⁶ Bfv. 1200/2019/18.

A KÖZÖSSÉGI FORMÁK
MINT AZ EGYÉNI FELELŐSSÉG BÚVÓHELYEI

Az egyes felelősségi formák versengése, kollúziója, olykor együttes megállapíthatóságuk igénye kezdettől fogva sok fejtörést okozott, s a vitákban gyakran nem jutottak dűlőre a saját szempontrendszerük keretei közül kitörni képtelen civilisták, társasági jogászok és büntetőjogászok. Kezdetben még nem a jogi személyek felelősségének akut problémája volt a fő ütközőpont, mert a felelősségmegosztás és érvényesítés hagyományos keretei már korábban, jórészt ettől függetlenül felvetődtek, és gyakran ma is napirenden vannak. Számos több évtizeddel ezelőtti ügyre emlékszem, ahol nem úsztuk meg a formális és a tartalmi megítélés konfliktusából adódó gyermekbetegségeket.

Amára klasszikussá vált „sikerdíjas” T.-ügyben – amelyben annak idején volt szerencsém személyesen közreműködni – a vádat többek között hanyag kezelés vétsége miatt az Állami Vagyonkezelő és Privatizációs Rt. igazgatótanácsának négy tagja ellen emeltük, akik testületi döntés keretében megszavazták a tanácsadó asszony megbízását és feltűnően magas összegű sikerdíját. Voltak, akik nemmel szavaztak, ők nem lettek vádlottak, a döntés azonban testületi hatáskörben született. A vád lényege szerint azok az igazgatótanácsai tagok, akik a külső tanácsadó igénybevételét támogatták, kellő körültekintés mellett könnyen beláthatták volna, hogy a százas nagyságrendű önkormányzatokat érintő alkufolyamat lebonyolításához a közel 20 jogászból álló, fejlett infrastruktúrával felszerelt saját jogi osztályuk helyett egyetlen, még számítógéppel sem rendelkező külső személy igénybevétele racionálisan nem igazolható, és felesleges kiadást jelent (hacsak ez nem egy előre megírt forgatókönyv része volt, amit nem lehetett bizonyítani).

Az egyik testületi tag védője így érvelt:

„[E]lképzelhető számos olyan – egyébként elkövetési magatartásként értékelhető cselekmény –, amely egyszemélyi döntés keretében nem hozható meg, amikor tehát a rendelkezési jogosultság csak testületi döntés keretében gyakorolható. A testületi döntés viszont – folytatta a védő – egyetlen döntésnek minősül, feloldja a testületi tagok döntéshez fűződő egyéni viszonyát.”⁷

⁷ A védőbeszédekben – pl. Sz. I. III.r és B.Z. V.r. vádlott védőjének érvelésében – elhangzott indokok. Lásd: TÓTH 2013: 288.

A hanyag kezelés bűncselekményét megállapító Legfelsőbb Bíróság ezzel szemben kifejtette:

„[N]yilvánvaló, hogy a testület tagja nem veszi el a természetes személy mi-voltát; ezért a büntetőjog alanyává válhat, annak ellenére, hogy a tényállászerű magatartását valamely testület tagjaként tanúsítja. Az ezzel ellentétes nézet elfogadása arra a nemkívánatos eredményre vezetne, hogy egy gazdasági vagy más szervezet bármely tagja vagy alkalmazottja úgy mentesülhetne a tudatosan jogszabályt megsértő, káros döntés következményeiért való mindennemű felelősségre vonás alól, hogy erre a célra testületet alakít, s a felelősséget megalapozó döntést a testület elé utalja.”⁸

Nem volt nehéz tehát belátni: ha az egyébként egyetlen érdemi döntésben kifejeződő „kollektív akarat” mögött az egyes döntéshozók személyes állásfoglalása megállapítható, indokolt lehet ennek függvényében a felelősség differenciálása.⁹ Gondosan és alaposan vizsgálni kell azonban a bűnösség kérdését, elsősorban például a tévedés lehetősége kapcsán.

A másik kezdeti gyermekbetegség leküzdése ehhez hasonló, de bonyolultabb volt: az ügyszészen egy ideig kudarcként éltük meg, hogy a társasági keretek között elkövetett visszaélések esetén – ha ki is mondták az elkövetők bűnösségét – sikerült nekik a sértetteknek járó kielégítési alapot a (gyakran már ekkor százmilliós nagyságrendű magánvagyonukkal szemben az ennek töredékét kitevő) társasági alap- vagy törzstőkére, nem ritkán passzívumokra korlátozni. Egyszerűbben szólva a terheltek a társaságok „korlátolt felelőssége” mögé bújva – amit olykor megfejtelt a felelősségi szabályok „korlátolt” alkalmazása is – bűncselekmények elkövetése révén gátlátalanul gyarapíthatták magánvagyonukat, leleplezésükkor azonban csak a társasági forma által előírt elkülönült vagyonnal feleltek.

Több mint egy évtizedig hasztalan szorgalmaztuk a Ptk. módosításával a felelősség áttörésének törvénybe foglalását, arra hivatkozva, hogy a különböző

⁸ Legfelsőbb Bíróság Bf. III. 1966/1999.

⁹ Szép és tanulságos régi hazai példája ennek a műemlékek fenntartásáról szóló 1881. évi XXXIX. törvénycikk büntetőjogi rendelkezéseket is megfogalmazó 16. §-a, amely szerint „oly esetben, midőn a kihágás valamely törvényhatóság, község vagy egyház gyűlésének vagy képviselő testületének határozata folytán követetik el, a gyűlés vagy képviselő testület ama tagjai marasztalandók el a bíróságban, kik az illető határozat hozatalához hozzájárultak”.

jogágak felelősségi formái szorosan kapcsolódnak egymáshoz, merev határ közöttük nem húzható, s a nyilvánvaló visszaélésszerű magatartás túlmutat a társasági felelősség keretein. A 90-es évek végén sikerült is kieszközölnünk egy olyan legfelsőbb bírósági döntést, amely egy kártérítési ügyben azt vetette a korábban eljáró bíróságok szemére, hogy „csak a kft. tagjainak általános szabályok szerinti felelősségét vették alapul, és nem vizsgálták, hogy az adott tényállás mellett nem merülhet-e fel a tagok szigorúbb felelőssége”. Ebből a szempontból pedig meghatározó volt a kártérítési perrel párhuzamoson folyt büntetőügy is, „ugyanis a büntetőeljárásban felmerültek és bizonyíthatóak voltak olyan tények, amelyek azt igazolták, hogy az alperesek a [...] kft. alapításakor csalárd módon jártak el”. Kifejtette ezek után a határozat, hogy „ha az alperesek a kft.-t azért működtették, hogy azzal felelősségüket korlátozva bűncselekmény-sorozatot kövessenek el, nem hivatkozhatnak a károsultakkal szemben a kft. tagjának korlátozott felelősségére és a bűncselekményből eredő kárért helytállni tartoznak”.¹⁰

A legálisnak álcázott tevékenységgel folytatott nyerészkedés eszerint már az ezredforduló előtt a hosszú börtönökben mért büntetőjogi konzekvenciákon kívül joggal való visszaélésnek minősülhetett, annak kártérítési vonzataival együtt. Végleges megoldást azonban csak a gazdasági társaságokról szóló 2006. évi IV. törvény,¹¹ majd a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvénynek a hasonló esetekben korlátlan felelősséget előíró kifejezett rendelkezései jelentettek.¹² Ám a társasági jog törvényi szabályozásának első lépéseitől kezdve (mert az alapok lefektetésekor ez még nem volt kardinális probléma) évtizedeket elvesztegettünk.

Még nehezebb kérdésnek bizonyult a társaságok vezető tisztségviselőinek visszaélései nyomán okozott károk egyetemleges érvényesíthetősége. E körben a viták csak néhány éve jutottak talán nyugvópontra. Korábban e körben is születtek kúriai döntések a vezető személyes kártérítési felelősségét a társaságával

¹⁰ Legfelsőbb Bíróság Gfv. II. 962/1998.

¹¹ A 2006. évi IV. törvény 50. §-ának (1) bekezdése tartalmazta először, hogy „[a] korlátozott felelősségű társaság és a részvénytársaság jogutód nélküli megszűnése esetén nem hivatkozhat korlátozott felelősségére az a tag (részvényes), aki ezzel visszaélt. A korlátozott felelősségű társaság és a részvénytársaság azon tagjai (részvényesei), akik korlátozott felelősségükkel, illetve a társaság elkülönült jogi személyiségével a hitelezők rovására visszaéltek, korlátlanul és egyetemlegesen felelnek a megszűnt társaság ki nem elégített kötelezettségeiért.”

¹² Ptk. 3:2. § [Helytállás a jogi személy tartozásaiért]: „(2) Ha a jogi személy tagja vagy alapítója korlátozott felelősségével visszaélt, és emiatt a jogi személy jogutód nélküli megszűnésekor kielégítetlen hitelezői követelések maradtak fenn, e tartozásokért a tag vagy az alapító korlátlanul köteles helytállni.”

együtt felvetve, e megoldást azonban több szakcikk komoly alkotmányossági vádakkal illette, kifejtve, hogy a *bírói gyakorlat* az ezzel nem kompatibilis jogalkotást figyelmen kívül hagyva nem írhat elő egyetemleges felelősséget.¹³

Ha némiképp megkésve is, a jogszabály ma már egyértelműen képviseli azt az érdeket, hogy a károsult azt az akár szerződésszegésből eredő, akár szerződésen kívül elszenvedett kárát, amelyet a vezető tisztségviselő a tagsági jogviszonya alapján, illetve vezetői tevékenysége körében, jogkörében eljárva, de azzal visszaélve szándékosan okozott, attól függetlenül is megtéríttethesse, hogy az a társaságtól behajtható-e.¹⁴

Ebben, úgy vélem, a büntetőjogi gyakorlat által feltárt és kimutatott ellentmondásoknak is lényeges szerepe volt.

A VÁLTOZÓ ÉS BŐVÜLŐ TECHNOKRATA HÁTTÉRNORMÁK NYOMASZTÓ SÚLYA

Az imént már kicsit óhatatlanul kitekintettünk a társasági jog és a polgári jog területére. Utolsó felvetésem ehhez kapcsolódóan a gazdasági, gazdálkodás körében felmerülő bűncselekmények szinte kezelhetetlen arányú, súlyú és folyamatosan megújuló, különböző jogágakból merítő háttéranyagát érinti.

A gazdasági büntetőjog területén is naponta szembesülünk új fogalmakkal, intézményekkel, amelyek gyakran egyre kevésbé illeszthetők bele a korábbi dogmatikai és megszokott, hagyományos eszközrendszerbe, ám – legalábbis közvetve – kihatnak a kriminális jelenségek értelmezésére és értékelésére is.

Csak néhány ilyen, általában törvényi szinten is jelentkező intézmény mutatóba: a bizalmi vagyonkezelés kérdésköre, a magáncsőd lehetőségének megteremtése, a megfelelési, megfeleléségi szabályok követelményrendszere, az adatkezelési előírások szigorodása, a konzorciós megállapodások térnyerése, az elektronikus ügyletek terjedése, a bitcoin problémaköre, a mesterséges intelligencia terjedése folytán felmerülő felelősségi szabályok, és még folytathatnám.

¹³ Lásd például: TÖRÖK 2007: 296–297; WELLMANN 2008: 7.

¹⁴ A Ptk.-t módosító, 2016. június 23-án hatályba lépett 1996. évi LXXVII. törvény 2. § -a szerint: „3:24. § [A vezető tisztségviselő felelőssége]

(1) A vezető tisztségviselő az ügyvezetési tevékenysége során a jogi személynek okozott károkért a szerződésszegéssel okozott kárért való felelősség szabályai szerint felel a jogi személlyel szemben.

(2) A vezető tisztségviselő által e jogkörében eljárva harmadik személynek okozott károkért a jogi személy felel. A vezető tisztségviselő a jogi személlyel egyetemlegesen felel, ha a kárt szándékosan okozta.”

Gyakori tapasztalatom, hogy az új jelenségek és formák többsége azonnal kitermeli visszaélésszerű felhasználásuk bizonyos lehetőségeit. Általában ezeket még nem kellő vagy felületes ismeretüket, újdonságukat kihasználva, hivatkozási alapként, olykor „fedőintézményként” alkalmazva próbálnak meg bizonyos kriminális törekvéseket legalizálni.

Ennek gyökerei szintén nem újak.

A rendszerváltozás éveiben például mind gyakoribbá váltak bizonyos „atipikus szerződések”, amelyek a hazai gyakorlatban még előzmények nélkülinek számítottak, keresték a helyüket. Emlékszem, mennyit bajlódtunk azzal (s őszintén hozzá kell tennem, hogy csak részleges sikerrel), hogy megpróbáljuk például igazolni: a lízingszerződésnek állított megállapodások gyakran voltaképpen a költségvetés megkárosításának leplezései voltak.

Az NSZK-ból hazatelepülő K. György – akit ma olykor könnyes szemű visszaemlékezésekben „aranyembernek” neveznek, s a bulvárlapok a rendszerváltozás gazdasági folyamatainak egyik olyan példaképének, „legendás üzletemberének” minősítik, akitől szerintük a mai fiatalok is sokat tanulhatnak – azzal kezdte itthoni tevékenységét, hogy szórólapokon kezdte el reklámozni a vállalkozásait, amelyeken magát a 48-as hős komáromi várvédő leszármazottjaként tüntette fel. A korábbi otthoni elítéléseit firtató kérdésekre annyi volt a válasza, hogy NDK-s menekültek illegális csempészése miatt gyűlt meg a baja a nyugatnémet hatóságokkal. Ezt a félhivatalosan beszerzett priuszában szereplő vagyon elleni bűncselekményei cáfolták ugyan, a külföldi elítélések azonban akkoriban még nem voltak hivatalosan felhasználhatók.¹⁵ Nem volt akadálya tehát annak, hogy itthoni karrierépítésbe kezdjen. Az aranyra a 90-es évek elején még nem volt jelentős fizetőképes kereslet, ezért más értékesítési formát keresett.

Az ötletet az adta, hogy a befektetési törvény annak idején vám- és adómentességet biztosított annak a külföldről érkező személynek, aki az általa itt alapított vegyes vállalat részére apportként termelőeszközöket hozott be. A rendelkezés jó szándékú indoka világos volt: így kívánták ösztönözni a fejlett technológia magyarországi meghonosítását.

K. tehát tényleges gazdasági tevékenységet nem folytató vegyes vállalatok tucatjainak létrehozásával „apportként” több száz gépkocsit hozott be, majd adott el. Érvelése azon alapult, hogy termelőeszköznek minősül a szolgáltatás tárgya is, márpedig a cégei nem adásvételi, hanem lízingszerződéseket kötöttek (tehát szolgáltatást végeztek). Ennek az úgynevezett „szolgáltatásnak” a keretében a

¹⁵ Amikor megtudta, hogy német erkölcsi bizonyítványát a rendőrség mégis beszerezte, pert indított személyiségi jogai megsértése miatt.

szerződő felekkel (többek között a rendőrséggel is, amelynek az NSZK-ból közel 100 Ladát hozott be) megállapodott abban, hogy „lízingdíj” címén nyomban, egy összegben kifizetik az autók értékének 99%-át, a maradék 1%-ot (néhány tízezer forintot) pedig a fennmaradó lízingdíj címén részletekben törlesztik.

A csempészet miatt emelt vád azon alapult, hogy az ügyletek nyilván nem szolgáltatásnak, hanem (kezdetleges módon leplezni próbált) adásvételnek, értékesítésnek minősülnek, kereskedelmi forgalom tárgya pedig nem vonható a kedvezményes termelőeszköz fogalomkörébe, a vádlott tehát elhallgatta a vámhatóság előtt a behozott eszközök tényleges rendeltetését, s nem fizette meg az őt terhelő százmilliós közterheket.

K. arra hivatkozott, hogy tucatnyi kiválóan képzett jogászt alkalmazott (például vezetőként volt cégbírónőt is), s ők készséggel írásba adták, hogy a rendszerváltozással végre ténylegesen megnyílt szerződési szabadság jegyében törvényesen járt el. Ezt még cáfolni lehetett azzal, hogy a büntetőjogi értelemben vett tévedést a vádlott érdekeltségi körébe tartozó, általa fizetett alkalmazottak „szakvéleménye” aligha alapozza meg. A gond az volt, hogy K. az APEH-től is (fiatalok kedvéért: a NAV elődje) rendelkezett egy igazolással, amely szerint a közterhek viselése szempontjából nem kifogásolható a konstrukciója. (A nem teljesen egyértelműen feltett kérdés persze arra irányult, hogy a vám- és adómentesség kiterjed-e a külföldről lízingbeadás céljából behozott eszközökre is, amire az információk birtokában nemigen lehetett mást közölni igenlő válaszon kívül).

A megismételt eljárásban ezért erre a hatósági állásfoglalásra tekintettel végül *tévedésre alapított* bírói felmentő ítélet¹⁶ született, amit persze a vádlott teljes ártatlanságának kimondásaként értelmezett, és nyilatkozataiban kioktatta a vádhatóságot, hogy haladjon a korral, és „a sztálinista jogrendszerben szocializálódtak tanulják meg a szerződési szabadság lényegét”.

Sajnos, egyelőre nem okultunk a dologból. (Murphy szerint a „tapasztalat” egyébként is arra szolgál, hogy felismerjük a tévedéseinket, amikor újra elkövetjük azokat.) Mégis bízunk benne, hogy a ma már az Alaptörvénnyel is fontos értelmezési elvvé emelt „józan ész” alapján könnyen leleplezhető az, aki visszaélésre, jogtalan nyerészkedésre használ fel formálisan létező jogi kereteket. E bizakodás akkor még sajnos könnyelműnek bizonyult, a *luxuriát* pedig az élet általában a tárgyalótermeken kívül sem nézi el.

Így K. szinte párhuzamosan az előzőekben ismertetett eljárással másutt is sikerrel élt vissza a lízingszerződés kínálta keretekkel. Vásárolt például egy csomó

¹⁶ PKKB 1381/1992.

könnyűszerkezetes pavilont, s ez persze jelentős adókötelezettséget keletkeztetett. A házakat azonban az adóbevallás határideje előtt pár nappal papíron eladta egy haveri kft.-nek, majd az így „átruházott” pavilonokat szintén papíron azon nyomban lízingbe vette, az eladási ár 95%-áért. Az így kikalkulált teljes lízingdíjat költségként nyomban levonták a nyereségükből (az adóköteles aktívumból tehát pár óra alatt passzívum lett), s így e rövid adminisztrációval jelentősen csökkenthették aktuális adókötelezettségüket. Az adóbevallási határidő után a pavilonokat a néhány százalékos maradványértéken a már korábban elkészített szerződésekkel visszavásárolták. Az eredeti állapot papíron is helyreállt. A bíróság a vádlottat ezúttal bűncselekmény hiányában mentette fel, azzal az indokkal, hogy sem a lízing, sem az adásvételi szerződések önmagukban nem voltak tiltottak, és megfeleltek a felek tényleges szerződési akaratának.¹⁷ (Máig emlékszem az ítélet szóbeli indokolásában elhangzott költői metaforára: „a piacgazdaság friss hullámain szörföző vádlottnak a szűk látókörű ügyészség által elkobzott sportszerét az ítélet visszaszolgáltatja.”)

Az ítéleteket követően röviddel azok nyilvánvaló tanulságaként persze módosították a jogi hátteret is: a behozott eszközök elidegenítését hároméves időtartamra megtiltották, illetve utólagos vámfizetéshez kötötték. Kimondták, hogy adómentesség csak hosszabb futamidejű lízingszerződések tárgyaira vonatkozhat, s akkor is csak a lízingdíj meghatározott hányada csökkentheti a nyereséget.

Mégsem hiszem ma sem, hogy a dörzsölt vádlott korábban is csak „kiskapukat”, „joghézagokat” használt ki, csupán „adóoptimalizálást” végzett, hiszen minden lépése kezdettől fogva az adókötelezettsége eltitkolását szolgálta. Ma már a bíróságok sem csupán azt vizsgálják, hogy egy szerződésláncolat egyes elemei önmagukban kifogásolhatók-e, vagy sem. A kérdés egy egész összefüggő ügyletsorozatot tekintve ma már az, hogy mi volt a végső célja, rendeltetése, s az ügyletek törvényessége azok komplexitásában ítélandó meg.

Az mindamellettt továbbra is felettébb kíváncsi lenné, hogy a jogi háttér hiányosságai elvileg se adjanak lehetőséget ügyeskedésre, s a jogalkotó időben, megfelelő szabályozással reagáljon a kizártság lehetőségeire.

De van még egy komolyabb, szintén ma is érvényes tanulság. Láttuk, hogy az új intézmények, formák, feltételrendszerek tekintetében nincs megállás. Alkalmazkodnunk kell tehát a jelentősen felgyorsult világhoz.

Mára azonban, amennyire meg tudom ítélni, a megfelelő interdiszciplináris képzettséggel, elvárható gazdasági jogi ismeretekkel rendelkező stabil szakember-

¹⁷ PKKB 599/2013.

gárdának csak a magva alakult ki, s ez nehezen tud lépést tartani a gazdasági bűnözés ütemével és súlyával. E területen a valóban hozzáértő jogalkalmazókra biztosan *minőségileg és mennyiségileg is nagyobb az igény, mint amekkora rendelkezésre áll*. Érdemes megfigyelni: ha a bűnüldöző szervek manapság indítanak is újszerű visszaélések, eddig ismeretlen és legalábbis igen kétséges megítélésű gazdasági jelenségek kapcsán eljárásokat, az érintettek felháborodottan utasítják vissza a vádakát („konceptációs perről” vagy konkurenseik „agresszív, zsaroló gazdasági terjeszkedéséről”, „bosszúról” beszélnek [meglovagolva azt is, hogy persze erőszakos felvásárlások, konszernesedések valóban léteznek]), s a rendőrséget, valamint az ügyészséget „maradisággal”, például „az új európai gyakorlat ismeretének hiányával”, „nyugaton bevált és működő bankgyakorlati, tőkepiaci metódusok figyelmen kívül hagyásával”, „az európai bírósági judikatúra ismeretének hiányával” vádolják, s szinte sajnálkozva vetik a szemükre, hogy sem felkészültségük, sem gyakorlatuk nem teszi őket alkalmassá a ma már részben a kibertérben zajló pénzügyi, kereskedelmi ügyletek sajátosságainak vagy új társasági jogi elveknek, formáknak a befogadására. Ezekkel a felvetésekkel csak úgy lehet eredményesen küzdeni, hogy a nyomozóknak, ügyészeknek és bírácoknak minden egyes ügyben, komoly ráfordítás árán külön-külön kell megtanulniuk a bűncselekménnyel érintett gazdasági háttérfolyamatok részletes szabályait, a kezdetben rendhagyónak tekinthető, de egyre általánosabb új formáit, és meg kell ismerniük azok kialakuló, formálódó gyakorlatát. S ez nem is csak rendőrré, pénzügyi nyomozóra vagy ügyészre vonatkozik. Nyilvánvaló az is, hogy a védői feladatok megfelelő ellátása szintén a mögöttes joganyag naprakész ismeretét és adekvát alkalmazását feltételezi.

Röviden: *a diszfunkciók, a visszaélések felismerése és megfelelő kezelése csak a funkcionális működés pontos, alapos ismeretének birtokában lehetséges*. A felületes, szűk látókörű jogalkalmazás rossz irányba sodorhatja a gyakorlatot is.

Szinte már közhely, hogy mindez az általános jogi ismereteken túlmutató, *speciális képzés* kereteinek, feltételeinek megteremtését igényli. Az alapvető gond ma változatlanul az, hogy a jól felkészült büntetőjogászok nem ismerik mindig eléggé a gazdasági-jogi-informatikai hátteret, a kiváló pénzügyi jogi, számviteli, adójogi, számítástechnikai szakemberek előtt pedig – ha elsajátítják is a területüket érintő büntetőjogi tényállásokat – nem világosak a büntetőjog általános elvei: a szándékosság, a célzat, az eredményért fennálló felelősség, a büntethetőségi akadályok pontos hatóköre, a tettesség, a részesség vagy a stádiumtan stb. s mindezek konzekvenciáinak tartalma.

Ezért a gazdasági büntetőjogot csak komplex módon, a háttérjogszabályok és a büntető norma folyamatos, állandó szembesítése révén, a változások, az újdonságok iránti fogékonyság megőrzésével lehet eredményesen tanítani, tanulni, kodifikálni és alkalmazni. Ettől szép és ettől nagyon nehéz egyszerre.

IRODALOMJEGYZÉK

- BÓCZ Endre (1996): Az „új” gazdasági bűncselekmények egyes kérdéseiről. *Gazdaság és Jog*, 4(7–8), 33–37.
- GELLÉR Balázs – BÁRÁNYOS Bernadett (2019): Meddig tágítható a bünszervezet-fogalom? Büntetőjogi és alkotmányos aggályok a bünszervezet-fogalom bírósági értelmezésével kapcsolatban. *Magyar Jog*, 66(7–8), 468–476.
- KORINEK László (1996): A szervezett bűnözés lényegi elemei. In *Harmadik Jogászgyűlés, Balatonfüred, 1996. május*. Budapest: Magyar Jogász Egylet.
- MOLNÁR Gábor Miklós (2022): A bünszervezet tegnap és ma. In DOMOKOS Andrea (szerk.) *Gazdasági Bűnözés 2021. konferencia előadásainak szerkesztett változata*. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem ÁJK, 47–66.
- TÓTH Mihály szerk. (2013): *Híres magyar perbeszéddek*. Budapest: Dialóg Campus.
- TÖRÖK Gábor (2007): *Felelősség a társasági jogban*. Budapest: HVG-Orac.
- WELLMANN György (2008): Tagi felelősségátvitel társasági jogunkban. *Gazdaság és Jog*, 16(11), 3–10.

